

PRAVOPIS IN KRIVI PISMOUKI

Damjan Popič

Uvod

V prispevku obravnavamo heteronormnost slovenskega jezika v javni rabi, v kateri ne zeva le pregovorni prepad med jezikovno rabo in (zlasti ostarelo ali neživljenjsko) kodifikacijo, temveč predvsem med jezikovnim predpisom v SP 2001,¹ ki ga razumemo kot *de facto* normodajalca na Slovenskem, ter med realizacijo jezikovnih posrednikov, ki skrbijo oziroma bi morali skrbeti za udejanjanje pravopisnega nauka v realnosti. S tem poskusimo razširiti pogosto zastavljeno predpostavko, da jezikovnokorekcijske službe v slovenskem prostoru mehanično prenašajo normodajna določila v svoje revizijsko delo, in sicer s tezo, da te službe obenem ustvarjajo paralelno jezikovno normo, ki je poljubna in usmerjena iz predpisa v rabo, obenem pa izrazito restriktivna – ob izraziti restriktivnosti se lahko paralelna norma odraža zgolj kot povsem okleščena različica jezikovne kodifikacije, predpis v predpisu.² V luči delovanja revizijskih jezikovnih delavcev problematiziramo tudi uporabnost slovarskega dela aktualnega pravopisnega priročnika, obenem pa z istega vidika problematiziramo jezikovne priročnike nasploh.

S primerom alternativne kodifikacije pokažemo, da je jezikovna korekcija v slovenskem prostoru ozaljšana še z elementi subjektivne, zlasti stilistične korekcije, razloge za to pa iščemo v tradicionalističnem pogledu na vlogo lektorjev in jezika na eni ter tradicionalistično pravopisno tradicijo na drugi strani.³ V začetnem delu prispevka tako predstavimo specifičnosti slovenske jezikovne situacije ter navedemo razloge za heteronormnost, prav tako pa poskušamo opredeliti tvorne razloge za nastanek jezikovne intervencijske službe. V nadaljevanju skušamo to večnormnost ponazoriti s konkretnim primerom *parakodifikacije*.

1 Ob tem se zdi vredno poudariti, da pričujoči prispevek ne želi presoјati aktualnega predpisa, se pa opredeli do namembnosti in ustreznosti njegovega nosilca SP 2001 za jezikovnorevizijsko delo. Sam predpis je parameter, ki na naravo pravopisnih posrednikov in njihovo delo ne bi smel vplivati.

2 Prim. Dobrovoljc, Jakop 2011.

3 Prispevek se v celoti omejuje na neliterarna besedila, torej na besedila, pri katerih jezikovna oblika sama po sebi nima sporočilne vrednosti.

1 Temeljni vidiki jezikovne revizije

Kot poklic jezikovnega delavca, ki naj bi v slovenskem javnem okolju skrbel za realizacijo pravopisne norme, razumemo poklic lektorja.⁴ Natančna definicija poklica in njegove dejavnosti je izmuzljiva, ne toliko zaradi narave dela kot zaradi različnih pogledov na jezik in jezikovno revizijo. Kot lektorja definiramo jezikovnega posrednika, ki skrbi za jezikovni pregled pisanih besedil, in sicer na pravopisni, slovnični in pragmatični ravni. To pomeni, da je produkt lektorske službe jezikovno brezhibno, predvsem pa razumljivo in sporočilno besedilo. To ne pomeni, da je prav poseg lektorske službe kakorkoli odločilen ali celo nujen za doseg tega cilja; prav nasprotno, kadar določeno besedilo zadošča naštetim kriterijem, je lektor tisti, ki je odgovoren za odločitev, da se popravka vzdrži (Vitez 2009: 395). Prav odločitev, ali naj se jezikovni posrednik pri pregledu takšnega besedila vzdrži lastnih stilnih vzgibov, je pogosto odločilna za razhajanja pri pogledu na samo jezikovno revizijo na Slovenskem. Tudi enciklopedični opis, s psevdonormno funkcijo, lektorja definira kot osebo, ki »popravlja tuja besedila, pretežno namenjena za pisno ali govorno objavo. Popravki so večinoma normativne (odprava napak), stilistične, deloma pa tudi vsebinske in zgradbene narave« (Toporišič 1992: 94).⁵

1.1 Jezikovna korekcija in SP 2001

Kot merodajni predpis, ki naj bi služil delu lektorskih služb, lahko pojmujeemo pravopisna pravila SP 2001, medtem ko je slovarski del za naravo lektorskega dela manj ustrezen. Poglavitni razlog za to je strukturno pomanjkljiva razslojenost pravopisnega slovarja, ki lektorjem ponuja normativne podatke, medtem pa na pomenski ravni ne zagotovi opisa (prim. Verovnik, Logar 2002: 157).

Z vidika jezikovne korekcije je to problematično, saj pravopisni slovar uporabniku po eni strani ne priskrbi dovolj razlagalnih informacij, da bi ta lahko na tej podlagi sprejel objektivno jezikovno odločitev, po drugi pa zanj s preprostimi normativnimi oznakami pogosto ovrednoti jezikovni element. To lahko vodi k mehničnemu popravljanju določenih jezikovnih vzorcev, iz katerega nastanejo malodane klišajske lektorske paradigme tipa *kvaliteta* → *kakovost*.

Do podobnih težav prihaja tudi pri znamenitejših lektorskih pomagalih v obliki jezikovnokotičarskih priročnikov. Tovrstna dela na nekaterih mestih ponujajo argumentacije za določena jezikovna napotila, v večini primerov pa gre zgolj za sezname nepreferenčnih leksemov, poravnane s sezname preferenčnih.

.....

4 Jezikovnokorekcijske delavce za namene tega prispevka delimo na *korektorja*, jezikovnega posrednika, ki pregleda površinsko strukturo besedila in odstrani morebitne površinske napake. Kot *lektorja* opišemo posrednika, ki revidirano besedilo (ob upoštevanju načela komunikativnosti) sooči z jezikovno normo, to revizijo pa razširi še s pragmatičnim pregledom besedila in njegove besedilnosti. Snovno ali vsebinsko revizijo pa v določenih besedilotvornih postopkih pripisujemo *revizorjem*, eden od tovrstnih postopkov je denimo prevajanje, v izraziteje založniških besedilotvornih postopkih pa *urednikom*.

5 V nasprotju s korekcijsko tradicijo v denimo angleško govorečih okoljih, prim. npr. Mossop (2007: 5).

»Iz bolj vsakdanjih lektorskih praks je razvidno, da so nekatera jezikovna sredstva bolj, druga pa manj predmet obravnave ali zamenjave, vendar je odločitev o tovrstnih popravkih praviloma sprejeta na podlagi eksplicitnih normativnih določil, ki jih lektor brez posebnega truda najde v priročnikih, pa tudi implicitnih pravil, ki jih je lektor ponotranjil iz svoje profesionalne tradicije in norme« (Vitez 2009: 396–397).

Pri tovrstnem jezikovnem posredništvu ne gre za suhoparno sledenje kodifikaciji, kot jo pogosto zasledimo pri jezikovni intervenciji in je pogosto očitana lektorski stroki, temveč za inventivno ustvarjanje nove, paralelne mikronorme, za katero je značilna izrazita predpisovalnost in usmerjenost iz predpisa v rabo, zelo pogosto pa tovrstno jezikovno delovanje v aktualni kodifikaciji nima argumentacije.⁶

V slovenskem okolju ni problem zgolj razlikovanje med različnimi vrstami jezikovne korekcije in onipotentnosti določenih jezikovnih delavcev, temveč tudi sama pravopisna tradicija, in sicer s povsem leksikografskega stališča:

»Zlasti s stališča zgradbe slovarskega sestavka je slovenski pravopis v tem trenutku veliko več, kot pove njegovo ime, ki je v tem smislu tudi nekoliko zavajajoče: je kompleksni normativni priročnik, ki podaja sistemski pregled izrazne podobe jezika (tudi na osnovi pomena) in rešitve pogostih jezikovnih težav. Pri nas namreč nimamo tako imenovanega specializiranega pravopisnega priročnika, kot jih imajo nekateri drugi jeziki [...] ali stroke« (Dobrovoljc 2004: 108–109).

Glede na delitev, ki se ponuja na področju produkcije novih pravopisnih priročnikov, in sicer na specializirane, tradicionalne ter pedagoške priročnike (Dobrovoljc 2004: 108), in ob upoštevanju dejstva, da lektorji s sedanjim priročnikom očitno niso zadovoljni, se zdi, da je specializirani pravopisni priročnik edina možna izbira.

SP 2001 v celoti sledi tradicionalni pravopisni maniri, tudi po vrednotenju leksemov z normativnimi oznakami za status izbranih leksemov v knjižnem jeziku, in sicer prepovedano, nepravilno, odsvetovano in z grafičnimi ponazoritvami medleksemskih razmerij z oklepaji in drugimi grafičnimi znamenji. Vzemimo kot primer naslednji geselski članek:

izdátek -tka m (â) To je bil zanj velik ~; mesečni, tekoči ~i; zmanjšati ~e za kaj; •~i po osebi *izdatki na/za osebo*

Pravopisni priročnik kljub najstrožji normativni oznaki uporabniku ne izda informacij o rabi leksema, njegovih pomenskih niansah ter rabi v različnih govornih položajih. Od jezikovnega delavca zahteva, da sam ugotovi, kakšno je objektivno ali subjektivno ozadje za določeno normativno oznako, ali pa preprosto zaupa okrnjenemu predpisu. S tem spodbuja mehanske popravljalne mehanizme pri lektorjih; ker imajo slednji zaledje v aktualni kodifikaciji, rutinirano popravljajo določene jezikovne vzorce, ne da bi pri tem upoštevali besedilne prvine bese-

6 Glede na izbiro temeljnega priročnika za lektorsko delo oziroma njegovo modalnost (SSKJ ali SP) lahko razločimo dva temeljna pristopa: utemeljevalni in predpisovalni (Verovnik, Logar 2002: 157). Zdi se pomembno poudariti, da zagovarjamo tezo, da so lahko vsakršni slovarji, glosarji ali korpusi pri lektorskem delu rabljeni le *utemeljevalno*, medtem ko so *predpisovalna* le pravila pravopisnega priročnika.

dila v obdelavi (Vitez 2009: 395). Ta preprosta znamenja za vrednotenje posameznih leksemov so neposredna in jasna zahteva za lektorja, ki poenostavljajo in avtomatizirajo njegovo delo (Verovnik, Logar 2001: 368).

Problematična je tudi tendenca lektorske stroke, ki si povečini želi binarno usmerjenih napoltil tipa pravilno – napačno, saj se jim zdi kodifikacija preohlapna (Stabej 2000: 511), pa tudi empirične raziskave kažejo, da so lektorji pred izidom SP 2001 pogrešali normativni pravopisni slovar, želijo pa si tudi namenskih lektorskih priročnikov,⁷ obstoječe, zlasti priročnik *Jezik naš vsakdanji* Janeza Sršena, pa tudi pogosto uporabljajo (Verovnik, Logar 2001: 364). Z objektivnega gledišča na jezikovno korekcijo je to zagotovo sporno, če lektorja razumemo kot jezikovnega delavca v službi aktualnega predpisa, saj so vsi lektorski priročniki obsojeni na to, da postanejo »jezikoljubiteljske« šablone za čim hitrejše jezikovno urejanje besedil – če seveda ne postanejo poenostavljene različice pravopisnega priročnika, kar pa v primeru lektorjev, naprednih jezikovnih delavcev, zagotovo ne bi smelo držati.

1.2 Vloga jezikovne korekcije

Slovenska besedilotvorna situacija je v določeni meri edinstvena, saj vzdržuje začarani krog besedilotvorja, pri katerem lektorji niso niti zaželeni niti spoštovani, so pa pregovorno nujni. Majdič (2002: 149) opozarja na nesmelost položaja jezikovne korekcije, a jo vseeno zagovarja:

»Čeprav lektoriranja zlasti tiskanih besedil v taki obliki in obsegu kot pri nas marsikje po svetu ne poznajo in se od avtorjev, ki javno publicirajo, pričakuje ustrezno jezikovno znanje in izvedenost, se mu v naših, slovenskih razmerah, vsaj za sedaj še ni mogoče odpovedati.«

Vloga lektorjev, ki naj jo ti zavzamejo v procesu besedilotvorja, je odvisna od stališča posameznika do razsežnosti jezikovne intervencije, načeloma pa je možno skleniti, da med lektorji vlada bistveno bolj naklonjen odnos do revizije kot pri javnosti, prim. npr. Dermol Hvala (2002: 156):

»Upravičeno se namreč sprašujem, če tudi mnogi lektorji mislijo, da je njihova naloga samo popravljanje vejic, kot je razširjeno med ljudmi. Ob takšnem razmišljanju delovanju se položaj lektorja in njegov ugled v družbi še dolgo ne bo dvignil.«

Tovrstne tendence kažejo na to, da je v očeh lektorske stroke njen ugled odvisen od intenzitete jezikovne intervencije, kar v kombinaciji z odrešeniškim kompleksom v razmerju do slovenskega jezika vodi v hiperkorekcijo, prim. npr. Peserl (2003: 352–353):

»In ko mi v roke pride tekst z dobrimi, izvirnimi zamislimi, ki pa so zaradi izrazne okornosti in slovničnih pomanjkljivosti poligon za lektorske spretnosti, si ne morem kaj. Ne morem ne popravljati. Ne morem ne brusiti, piliti, likati, oblati. Kot mizar ne morem tolerirati hrapave deske. Ja, lektoriranje doživljam kot gladenje, oblanje, uglaševanje. Seveda tam, kjer je potrebno, ne za vsako ceno. Nočem zveneti sentimentalno, ampak ko začutim melodijo, ki jo izvaja avtor, želim pripomoči, da bi zvenela čimbolj jasno.«

7 »Večkrat se je tudi pojavilo mnenje, da bi potrebovali priročnik, namenjen prav lektorjem – s primeri (vsaj najpogostejšimi) iz besedil: (39) 'Mogoče bi bilo dobro imeti tudi strnjen priročnik, kjer bi se dalo hitro poiskati najbolj pogoste napake'« (Logar, Verovnik 2001: 364).

V slovenskem prostoru lahko najdemo tudi izrazito zanašanje na sekundarno besedilno urejanje v obliki revizije, s čimer se vzpostavlja besedilotvorni sistem brez spodbud ali motivacije za obvladovanje jezika, saj so jezikovni posredniki privzeto naslednji v vrsti sporočevalne verige. Zaradi tega se pisci osredotočajo zgolj na vsebinsko plat besedila, medtem ko suverenost jezikovne podobe ostane v domeni lektorja (Majdič 2002: 149).

2 Objektivna nujnost jezikovne korekcije

Pogledi na potrebo lektorske roke v besedilu v veliki meri ustrezajo pogledom na vlogo in razsežnost jezikovne revizije v besedilih. Zlasti v lektorski stroki je zaznati večjo tendenco oziroma spodbujanje jezikovne revizije.⁸ Dermol Hvala (2002: 155; poudaril D. P.) je tako prepričana, da »[v]sako besedilo, namenjeno javni objavi, potrebuje lektorja, saj je malo avtorjev z dobrim in **jezikovno pravilnim** stilom pisanja«.

Če slogovno razsežnost besedil pustimo ob strani, saj to ni znanstvena kategorija, v okviru katere bi lahko obravnavali jezikovno korekcijo neliterarnih besedil, prav tako pa ne bi smela spadati v delokrog lektorjev, ki se ukvarjajo s tovrstnimi besedili, nam še vedno ostane precej vznemirljiva teza, da je zelo malo ljudi, ki so dovolj pismeni za samostojno tvorjenje besedil v slovenskem jeziku. Majdič (2002: 149) razloge za pregovorno jezikovno šibkost uporabnikov slovenskega jezika išče predvsem na višjih stopnjah formalnega izobraževanja:

»Tako se mora večina pišočih in objavljajočih strokovnjakov zadovoljiti le z znanjem, ki si ga je pri materinščini pridobila že v osnovni šoli, nekaj stroki prilagojenega izpopolnjevanja v obvladanju materinščine so deležni le študentje razrednega pouka, predšolske vzgoje, novinarstva, gledališke in filmske igre, teologije, v manjši meri tudi bodoči upravni delavci in juristi. Dokler torej ne bo tudi v praksi prišlo do korenitejših sprememb v odnosu do seznanjanja z materinščino tako na srednje- kot na višje- oz. visokošolski ravni, bo lektoriranje najmanj v obstoječem obsegu nujno potrebno [...]«

Kljub temu da infrastruktura poučevanja slovenskega jezika nikakor ne prinaša obetavnih rezultatov, pa je potrebno razumeti, da trenutna prestižna vloga lektorstva v slovenskem besedilotvorju ni le hipna realizacija slabih pedagoških praks, temveč posledica jezikovnokulturnih dejavnikov, ki segajo v čas po drugi svetovni vojni. Po drugi svetovni vojni je jezik namreč izgubil status svetinje in pridobil status vrednote, s čimer je bil desakraliziran. S tem se mnogo ljudi ni strinjalo, kar zagotovo drži še danes (Pogorelec 1983: 22). Razmere po drugi svetovni vojni so tako za jezikovno revizijo prinesle dve glavni spremembi: pismenost velikega dela tvorcev besedil za javnost, tako novinarjev kot uradnikov, je bila omejena, obenem pa so se tvorca besedil tudi vedno bolj zanašali na jezikovno korekcijo, ki je postajala standardni člen v besedilotvorju:

8 Kar gre vsaj deloma pripisati tudi težnjam po ekonomski samoohranitvi. Anketna raziskava (Logar, Verovnik 2001: 361) je denimo pokazala, da največ lektorjev (50,8 %) meni, da lekturo nujno potrebuje večina besedil, 47,5 % jih meni, da lekturo nujno potrebujejo vsa besedila, le en anketiranec je nujnost lektorskega posega prisodil polovici besedil, medtem ko se za odgovor »manj kot polovica« ni odločil nihče od 61 respondentov.

»Po drugi svetovni vojni je bila večina novopečenih novinarjev, ki so zasedli mesta politično oporečnih profesionalnih piscev, preslabo pripravljena za tako odgovorno delo. Besedila, ki jih je objavljalo dnevno časopisje in periodika, so bila jezikovno vedno slabša, zato so na pobudo vidnejših kulturnih delavcev uredništva zaposlila sloveniste, ki naj bi skrbeli za jezikovno vzgojo piscev in jezikovno kakovost besedil. Rešitev naj bi bila začasna, dokler se stanje ne bi vrnilo na predvojno raven, vendar so postajali lektorji ob povečani tvorbi besedil ter pritoku novih in nezadostno izobraženih piscev vedno bolj nepogrešljivi, začasno delo pa se je oblikovalo v poklic« (Verovnik 2005: 135–136).

Po drugi strani pa so številne spremembe v odnosih do jezika in norme, pomanjkljiva priprava v šoli ter vse hitrejši tempo življenja, kljub vse višji izobraženosti, terjali slabšo raven jezikovne kulture:

»Izrazno podobo besedil so zanemarjali in prepuščali slavistom, lektorjem, ki naj bi kot neke vrste jezikovni samaritani marsikomu pomagali pri jezikovni invalidnosti, in to ne le tistim, pri katerih je primanjkljaj opravičljiv, ampak celo pri tistih, kjer je izrazito in nedopustno znamenje pomanjkljive (strokovne?) kulture, na primer ponekod v znanosti« (Pogorelec 1983: 22).

»Tudi takratna politična elita se je zavedala tega problema in pozdravila vsakršno jezikovno delovanje zoper »samovoljo in kaos« (Ribičič 1983: 11).

Ob vseh teh dejavnikih – izraziti zazrtosti uporabnikov slovenščine v svoj jezik in nacionalno-emotivni naravnosti Slovencev – je imela lektorska stroka oziroma njen pomen dovolj časa, da se je kljub povečanju izobraženosti Slovencev ne le obdržala, temveč celo okrepila in postala realnost sporočanja v javni slovenščini. Ob današnjem izrazito ugodnem položaju slovenskega jezika pa zagotovo ni potrebno, da se o nujnosti lektorskega pregleda presoja na podlagi emotivnih vzgibov, temveč bi morala o tem odločati zgolj jezikovna usposobljenost uporabnikov slovenskega jezika.

3 Heteronormnost slovenskega jezika v javni rabi

Da bi lahko v zadovoljivi meri prikazali razhajanje med jezikovno in lektorsko normo, se poslužujemo konkretnih lektorskih kodifikacij.⁹ Te razumemo kot mikroparanormo, ki deluje v smeri od predpisa k rabi in ki se morda zaradi izoliranosti zdi nepomenljiva za širši krog uporabnikov jezika, a vseeno je potrebno upoštevati, da vpeljevanje restriktivnejše norme neizogibno vpliva na jezikovnonormativno zavest vseh uporabnikov knjižnega jezika (Stabej 2000: 511). Razlogov za vpeljevanje strožje jezikovne norme je več, povečini gre za (nacionalno)emotivne vzgibe in jezikovni protekcionizem:

»Omenjeno nezadovoljstvo s kodifikacijo torej v glavnem ni posledica nezadostne aktualnosti kodifikacijskih postopkov, temveč temelji predvsem na napačnem razumevanju načelnega dometa jezikovne kodifikacije in na izrazito konzervativnem pogledu na (knjižni) jezik in sporazumevanje. V

9 Te lektorske kodifikacije so lektorski pravilniki dveh velikih slovenskih časopisnih hiš. Za sistematiziran večravninski prikaz lektorske kodifikacije gl. Popič 2009.

slovenskem prostoru tako nenehno deluje vzporedna omejevalna norma, ki se eksplicira izrazito delno in občasno, nenehno pa si prilašča pravico do avtoritativnega poseganja v javna besedila. Argumente za svoje početje zato v glavnem ne jemlje iz sodobnih kodifikacijskih del, ampak jih išče drugod. Deloma so to t. i. jezikovni brusilniki oziroma druge vrste jezikovnokulturni nasveti, bodisi v knjižni bodisi v periodični obliki (prim. Kalin Golob 1996), še pogosteje pa argumenti za normativno poseganje v jezik besedil sploh niso jasni, saj za kaj takega ni prave potrebe: zaradi avtoritete, ki jo lektorske službe praviloma imajo (in je posledica posebnega položaja slovenskega jezika v sociokulturnem profilu Slovencev), odločitev marsikdaj ni treba utemeljevati oziroma se utemeljevanje omeji na nekaj splošnih floskul, na sklicevanje na ljudi z domnevno jezikovnokulturno avtoriteto ipd. Pri tem vrsta restriktivnih normativnih določil živi takorekoč na ravni ustnega izročila« (Stabej 2000: 511–512).

Lektorske kodifikacije lahko predstavimo v zelo omejenem obsegu, zato podajamo zgolj izbrano poglavje, in sicer na leksemski ravni. Razlog za to izbiro leži prav v arbitrarnosti te kodifikacije; ker ni vezana na nikakršno jezikovnosistemsko argumentacijo, je tako njena poljubnost tudi najlaže prepoznavna.

Na tej ravni predstavljamo zapis, ki ureja zapis in pogostnost rabe t. i. mašil. Lektorski pravilnik časnika enega od slovenskih časnikov kot mašila in »nezaželene« besede v več razdelkih, naslovljenih *Odstavke v (ime časopisa), sicerpakovanje iz njega!* navaja naslednjih 243 leksemov:

ampak, bolj ali manj, brez izjeme, brez nadaljnega, brezpogojno, bržkone, celo, čisto, često-krat, čeprav, če le mogoče, dobesedno, dovolj, dejansko, dostikrat, drugače (pa), docela, domala, edino(le), enostavno, enkrat, gotovo, gladko, kajpada, kot je znano, kvečjemu, kdaj pa kdaj, kolikor mogoče, kolikor toliko, kajti, kot sledi, kljub temu, kar naprej, le (kako), kakšen, kdor koli, kateri koli, kakršen koli, kakor koli, kjer koli, kadar koli, komaj(da), končno, konec koncev, kar se tega/mene tiče, kratko malo, izrecno, in sicer, in to, izredno, izjemno, izdatno, malo, malce, marsikaj, morda, vendarle, mogoče, mar, malodane, mestoma, na novo, na videz, nenehno, nikakor, nikakor ne, nasprotno, nekaj, nemalo, nekateri, nedvoumno, nasploh, navadno, nenavadno, natanko, naravnost, ne glede na to (da), na srečo, namreč, največ, nadvse, neki, nekoč, na vsak način, na noben način, na žalost, na zadnje, nič manj, naravno, nedavno, nikoli, nikdar, nezaslišano, nujno, neprimerno, na srečo, na nesrečo, nepomembno, neizmerno, nepopisno, nesporno, najbrž, očitno, opazno, odločno, občutno, občasno, običajno, ob priliki, nekako, nekje, od časa do časa, obilo, pa, pa tudi, ponovno, pošteno, pravzaprav, preveč, vse preveč, po eni strani, po drugi strani, po drugi plati, poleg tega, posebej, posebno, v najboljšem primeru, potem, potemtakem, povsem, prav gotovo, precej, pravi, popolnoma, po svoje, pač, pogosto, po mojem mnenju, po možnosti, praktično, prav, ponekod, pretežno, precej, približno, posamezno, ravno, res, resnično, razmeroma, redko, prav posebno, samo, samo da, seveda, sicer pa, sicer, skrajno, skoraj, sem pa tja, sem in tja, sem ter tja, spet, saj (vendar), sploh, sploh pa, sploh kdaj, splošno, skrajno, stalno, slučajno, samo, samoumevno, sedaj, sorazmerno, še enkrat, številno, še zdaleč ne, torej, tako (le), toda, tudi, takrat, tedaj, temeljito, točno, tako rekoč, tako in tako, vendar pa, vendarle, v tem primeru, v nasprotnem primeru, vsekakor, vsi, vse, skupaj, v ostalem, v določeni meri, večkrat, večinoma, večidel, vsesplošno, vedno, v zvezi z, v tem času, včasih, v zadnjem času, vselej, vse naokrog, vse naokoli, vrh tega, vsega, verjetno, v veliki meri, v glavnem, vsaj, vidno, zdaleč, zagotovo, zgolj, zato, zatorej, zaradi mene, zaradi tega, zategadelj, zmeraj, zatem, zakaj, znatno, zdaj pa zdaj, zelo, zares, zlasti, zadosti, zaradi okoliščin, zadnjič, znova in znova, že, že kar, že kdaj, že kako, že kje, žal.

V zgornjem seznamu najdemo 130 prislovov, 53 členkov in členkovnih zvez, 25 predložnih zvez in 16 konektorjev, preostali del pa predstavljajo zaimki, povedkovniki ter različne stavčne in polstavčne tvorbe. Poleg pričakovano velikega števila členkov in členkovnih zvez, v določeni meri tudi prislovov in predložnih zvez, pa se zdi presenetljivo, da se v popisu znajde tudi 16 izrazito slovničnih besed, konektorjev, kar vodi k vznemirljivi tezi, da se med lektorskimi postopki spreminjajo bodisi vezniki bodisi vrste odvisnikov/priredij, pri katerem ne gre zgolj za rutinizirano in sistematizirano hipernormiranje na ravni neopomenjevalnih relativnikov (gl. Stabej 2000).

Naštevalni seznam v lektorskem pravilniku spremlja tudi restriktiven zapis, ki omejuje uporabo tovrstnih »mašil«, četudi na škodo razumevanja besedila:

»Kljub pozitivni in lažjemu razumevanju – zlato pravilo naj nam bo, da ko napisano besedilo še enkrat preberemo, črtamo čim več takih besed. To naredimo vsaj tedaj, če sta dve od njih blizu skupaj.«

V aktualni kodifikaciji bi zaman iskali jeziko(slo)vno argumentacijo za nezaželenost teh leksemov, tovrstni zapisi pa se deloma opirajo na t. i. praktično stilistiko, tj. psevdoznanstveno kategorijo o jezikovni podobi (gl. npr. Toporišič 2008). Normativni pregled z rešetom pravopisnega slovarja bi na nekaj mestih izpostavil problem arhaičnosti (npr. *zategadelj*) ali pisave skupaj ali narazen (npr. *natanko* proti *na tanko*), medtem ko kljub svoji normativnosti pravopisni slovar ne prepoveduje nobenega od naštetih jezikovnih elementov.

Če po tej leksemki uravnilovki ovrednotimo poljubno publicistično besedilo,¹⁰ se popravki pojavljajo takole (vsi izbrisi so poudarjeni):

Če se sprehodimo po paviljonih beneškega bienala, **in sicer** pod drevesi ohlajajočega mestnega parka Giardini, bomo **takoj** ob vходу naleteli na španski paviljon. **Na prvi bežen pogled** je razstava, ki so jo uredili umetniki z Iberskega polotoka, **morda manj** privlačna od ostalih, **saj** za nepozorno oko ni **posebno** atraktivna, multimedijška postavitev pa ni **kdo ve kako** dovršena. Če se **pa** človek **nekoliko** zadrži na tem mestu in se potruži, postane stvar zanimiva - **še posebno**, če prihaja obiskovalec iz Trsta. Nosilni temi razstave v španskem paviljonu sta **namreč** tržaška kultura in zakon o zaprtju umobolnic, katerega pobudnik je bil Franco Basaglia. Prostor **pa** je **tudi** za zanimivo razmišljanje o obmejni identiteti ter odnosu med Italijani in Slovenci. Zaslugo, da se je na svetovno znani razstavi pojavil **tudi** kanček Trsta, gre pripisati španski umetnici Dori Garcia, ki je v sodelovanju s kustosinjo Katy Garcia Anton uredila razstavo z naslovom *L'inadecuado, Lo inadecuado, The inadequate*. Rdeča nit razstave, ki se v teh mesecih razvija s performansi v živo, sta pojma neprimernosti in marginalnosti. V družbi **pa** sta **še najbolj** obrobna berač in bolnik, zaprt v psihiatrični bolnici.

Medtem ko z izjemno težavo objektivno opredelimo popravke oziroma se do njih težko opredelimo brez vrednostnih sodb, pa lahko bralcu prepustimo odločitev, ali je z revizijo besedilo res postalo sprejemljivejše.

10 *Primorski dnevnik*: Na beneškem bienalu tudi kanček Trsta; <http://www.primorski.eu/stories/kultura/190772_na_benekem_bienalu_tudi_kanek_trsta/>.

Sklep

V prispevku prikažemo normativno večravninskost v javni rabi slovenskega jezika; z vidika normativnega pravopisnega priročnika je problematično predvsem razhajanje med lektorsko normo in kodifikacijo, kar pomeni, da v slovenskem okolju pravopis njegovi posredniki pogosto prese-gajo, pogosto brez objektivne jezikovne argumentacije. Glede na vlogo, ki naj bi jo osrednji sloven-ski pravopisni priročnik imel pri lektorskem delu, se zdi trenutna oblika pravopisnega priročnika neprimerna, zlasti v slovarskem delu, kar kliče po spremembi slovenske pravopisne tradicije in po oblikovanju specializiranega pravopisnega priročnika, seveda pa je ključnega pomena, da ob umanjkanju slovarskega dela tega ne nadomestijo jezikovni brusi in neformalne kodifikacije.

Vprašanje nujnosti lektorskega posega se zdi ideološki kamen spotike, ki po eni strani terja poglobljenih raziskav jezikovnih kompetenc uporabnikov slovenskega jezika, po drugi pa spremembo pedagoških praks, vključno z modaliteto jezikovnih priročnikov, tudi pravopi-sa.¹¹ Problematično je tudi vprašanje statusa lektorjev na Slovenskem, saj se zdi odnos do teh jezikovnih delavcev izrazito odklonilen. Medtem ko so razlogi za to gotovo kompleksni in več-plastni, pa zagotovo drži, da se to s skrivnimi, neutemeljenimi in induktivnimi kodifikacijami ne bo spremenilo. To pa je odveč, saj se zdi, da uporabniki slovenskega jezika lektorje – vsaj za enkrat in v ustrezni obliki – potrebujejo.

Literatura in viri

- BIZJAK, Andreja, 2010: *Vpliv profesionalizacije lektorske stroke na slovensko jezikovno kulturo*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- DERMOL HVALA, Hedvika, 2002: Lektorjeva skrb za jezik. Marko Jesenšek (ur.): *Nacionalno, regionalno, provincialno* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 13). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 155–156.
- DOBROVOLJC, Helena, 2004: *Pravopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka Lingua Slovenica).
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- GRADIŠNIK, Janez, 1986: *Naš jezik*. Celovec: Založba Drava, Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- LOGAR, Nataša, VEROVNIK, Tina, 2001: Normativnost slovenskih jezikovnih priročnikov v lektorjevih rokah. *Slavistična revija* 49/4. 359–374.
- MAJDIČ, Viktor, 2002: Brez lektoriranja ne gre. Marko Jesenšek (ur.): *Nacionalno, regionalno, provincialno* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 13). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 149–154.

.....
 11 Zaradi vprašljivega obvladovanja slovenskega jezika v terciarnem izobraževanju se zdi denimo smiselna uvedba obveznega semestrskega pouka (strokovnega) slovenskega jezika na vseh smereh.

- MOSSOP, Brian, 2007: *Revising and Editing for Translators* (2. izdaja). Manchester: St. Jerome Publishing.
- PESERL, Metka, 2003. Lektor: babica pri porodu?. *Sodobnost* 67/4. 352–353.
- POGORELEC, Breda, 1983: Uvodno poročilo. Breda Pogorelec (ur.): *Slovenščina v javnosti: gradivo in sporočila*. Ljubljana: Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije in Slavistično društvo Slovenije. 17–24.
- POPIČ, Damjan, 2009: *Prevajalec med normo in rabo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- RIBIČIČ, Mitja, 1983: Uvodna beseda. Breda Pogorelec (ur.): *Slovenščina v javnosti: gradivo in sporočila*. Ljubljana: Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije in Slavistično društvo Slovenije. 9–11.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis* (Jože Toporišič idr.). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- STABEJ, Marko, 2000: Dvotirnost normativnosti v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku. Lada Badurina, Boris Pritchard, Diana Stolac (ur.): *Jezična norma i varijeteti*. Zagreb – Reka: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 511–515.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- –, 2008: *Stilnosti in zvrstnost*. Ljubljana: Založba ZRC. (Zbirka *Linguistica et philologica* 20).
- VEROVNIK, Tina, 2005: *Jezikovni obronki*. Ljubljana: GV Založba. (Zbirka *Pravna praksa* 3).
- VEROVNIK, Tina, LOGAR, Nataša, 2002: Lektor slovenskega jezika z vidika rabe jezikovnih priročnikov. Marko Jesenšek (ur.): *Nacionalno, regionalno, provincialno* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 13). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 157–158.
- VITEZ, Primož, 2009: Lektoriranje in odgovornost. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (Obdobja 28). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 393–399.